Boekbespreking

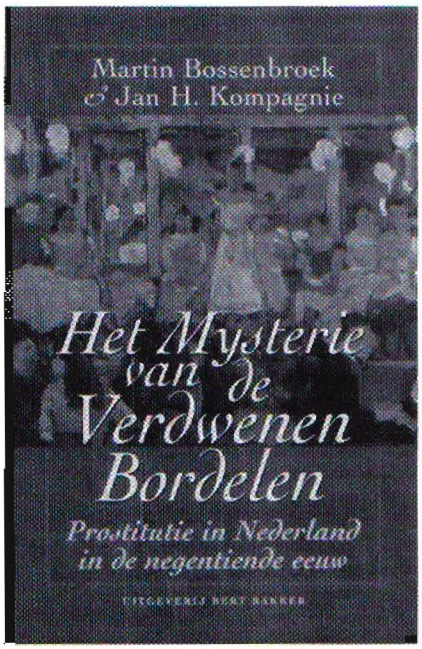

Bossenbroek, Martin, & Kompagnie, Jan H., Het mysterie van de verdwenen bordelen. Uitgeverij Bert Bakker. Amsterdam. 1998.

door Ernst Hengeveld

'Een land zonder bordelen is als een huis zonder badkamer.' – Marlène Dietrich (1)

In dit boek, dat de prostitutie in de negentiende eeuw beschrijft, staan centraal:

A Het moeizaam invoeren van de reglementering van de prostitutie tot de jaren ± 1880 en gevolgd door een omslag in de heersende opvattingen van de overheid en burgers over prostitutie, resulterend in het bordeelverbod van 1911.

B Een dalende populariteit van de enigszins fantasieloze bordelen.

ad A

De Franse tijd

In 1810 wordt het Koninkrijk Holland bij Frankrijk ingelijfd. Het Napoleontische bestuur (voor ons land zeer positief) betekent voor de prostitutie:

-Het prostitutieverbod van 1580 (op grond waarvan de bordelen werden gesloten en prostitutie een misdrijf was) wordt afgeschaft.

-Het invoeren van een reglementeringssysteem met dwingende hygiënische maatregelen teneinde de contacten tussen Hollandse vrouwen en Franse militairen zoveel mogelijk probleemloos te laten verlopen.

Het Koninkrijk der Nederlanden (vanaf 1814)

Napoleon is in oktober 1813 verslagen. Kort daarna verlaten de Fransen ons land. De jonge negentiende eeuw wordt elders (?) door de dichter Busken Huet (1826-1886) als volgt omschreven: 'Zoo vaak ik Nederland terugzie, ontvang ik de indruk van een land, gelegen aan de kust der Doode Zee, waar de vogels niet over kunnen vliegen zonder te sterven'. Kortom: een gezapige, kleinburgerlijke traagheid, de Jan Salie geest in optima forma. In het boek mis ik een dergelijke fraai geformuleerde pittige uitspraak, die onverhuld het denkpatroon van de Hollanders etaleert.

De nieuwe Koning Willem I (autoritair, zelfbewust en weinig plooibaar) is enthousiast over de door de Fransen ingevoerde reglementering. Hij wil op medische gronden voortzetting van dit stelsel.

De afkeer van de geestelijke en/of lichamelijke inspanning, het gebrek aan creatief denken, onder andere bij plaatselijke besturen, doet de verwezenlijking van het plan van de koning uiterst moeizaam verlopen. Ruim 25 jaar na de gemeentewet van 1851 doen slechts 34 gemeenten mee. Twintig Garnizoenplaatsen laten het afweten. Inclusief de grote plaatsen Utrecht, Rotterdam en Amsterdam stelt men zich op het standpunt: wel controleren, maar niet op basis van opgedrongen regels.

De klok wordt teruggezet.

De heersende weerstand tegen vernieuwing is een prima voedingsbodem voor de krachten, die het gemunt hebben op de prostitutie en het reglementeringssysteem. Dominerende figuren zijn Otto Heldring en vooral Hendrik Pierson, Oprichter van 'De Nederlandsche Vereeniging tegen de prostitutie' (1879). Verder ontstaan: 'De Nederlandsche Vrouwenbond tot Verhooging van het Zedelijk Bewustzijn' (1884) en 'De Nederlandsche Middernachtzendingsvereeniging' (1890), strijdlustige straatcalvinisten, die 's nachts posten bij de bordelen en in debat gaan met de hoerenlopers. Een gemêleerd gezelschap dat de frontale aanval inzet tegen de reglementering: de gewettigde ontucht. Resultaat: Wet van 1911 (art. 250bis W.v.Str.). Zoals bekend zal dit artikel binnenkort tot het verleden behoren.

ad B

De bordelen

De populariteit van het traditionele bordeel daalde zowel bij de prostituée als bij de prostituant. Maar de betaalde liefde is er niet minder om bedreven. In Amsterdam verschijnen bierhuizen, tapperijen, café-chantants, enz. (met damesbediening). Als oplossing voor het mysterie van de verdwenen bordelen noemen de auteurs: het gecombineerde effect van welvaartsstijging, communicatierevolutie en groeiend zelfbewustzijn. Het eerstgenoemde is mijns inziens betwistbaar: in tegenstelling tot het gunstig karakter van de jaren 1850 - 1873 zijn de jaren 1873 - 1895 voor zeer veel bedrijfstakken in het algemeen slechte jaren. Dat geldt voor de bourgeoisie, die in het laatste kwartaal de weg naar het bordeel goed leert kennen en in versterkte mate voor het proletariaat, dat al in vroegere tijden naar de hoeren ging met weinig specifieke wensen. Ik mis ook de prijzen als bepalende factor in het bestedingspatroon van de consument/hoerenloper. Ik veronderstel namelijk dat toen Nederland in 1875 op de gouden standaard overging, de goudwaarde steeg en dus het prijsniveau van de goederen en diensten daalde. Dalende prijzen en wijziging in de subjectieve voorkeuren (hogere waardering voor etablissementen met damesbediening) en creatieve ondernemers die daarop inspelen geven

de prostitutie een verjongende en inspirerende facelift.

Nabeschouwing
Het ligt voor de hand dat de enkele door mij gesignaleerde marginale tekortkomingen geen enkele afbreuk doen aan de grote waardering voor dit boek. Het is een aanwinst voor de literatuur over prostitutie, die in de boekenkast van hen, die hoe dan ook geïnteresseerd zijn in het 'hoerendom' niet mag ontbreken.

(1) Marlène Dietrich (1901-1992) is een wereldberoemde Duits/Amerikaanse toneel- en filmactrice geweest.
(2) Timmers, J.J.M., De Glorie van Nederland, Tirion-Baarn, 1989.

Het boek is ons geschonken door Ernst Hengeveld en kan ontleend worden aan onze bibliotheek.

Tijdgebonden moraal

door Jan H. Kompagnie

De discussie die heden ten dage wordt gevoerd over de houding van de overheid ten aanzien van drugs doet sterk denken aan de debatten die een eeuw geleden werden gehouden over de toelaatbaarheid van prostitutie. Moet de overheid tolereren en de realiteit wegens het onuitroeibare karakter van zowel verdovende middelen als prostitutie onder ogen zien en de gevolgen ervan zoveel mogelijk proberen te beperken? Of moet de overheid verbieden, uitroeien het liefst, omdat aan 'het kwaad' geen concessies mogen worden gedaan?
Dat in ieder geval prostitutie een kwaad was, daarover werden steeds meer groeperingen in de samenleving in de loop van de negentiende eeuw het eens. Aanvankelijk, in het begin van de eeuw, huldigde de overheid een tolerant standpunt. Prostitutie is immers onuitroeibaar, dus laten we maatregelen nemen om de ergste consequenties ervan te bestrijden, zo was de leidende gedachte. Deze zorg om de soms verwoestende gevolgen van prostitutie (denk aan de ziekte syfilis) betrof niet zozeer de publieke vrouwen als wel de mannen, waarvan een behoorlijk deel in het leger moest en wegens geslachtsziektes vaak nauwelijks in staat was de wapenrok te dragen. Gemiddeld twaalf procent van de militairen was geveld door de venusziekte, en vooral daarover maakte de overheid zich druk, dat percentage moest en zou naar beneden. Dus werden er medische keuringen voor de prostituées ingesteld om te bewerkstelligen dat alleen gezonde vrouwen het prostitutiebedrijf uitoefenden en mannen, onder wie dus veel soldaten, zonder risico hun seksuele behoeftes konden bevredigen. Later in de eeuw drong pas het bewustzijn door dat het weinig zin heeft om alleen vrouwen aan een medische controle te onderwerpen, en de mannen buiten schot te laten, die, geslachtsziek als velen waren, vrolijk de ziekte aan wettige echtgenotes en vriendinnen overdroegen.
Had medisch onderzoek dat alleen op prostituées was gericht, dus geen zin (bovendien hadden de doktoren grote moeite met het stellen van de juiste diagnose en was er ook nog geen adequaat geneesmiddel), steeds sterker kwam nu een geluid op waarin morele verontwaardiging doordrong. Eerst was het Onno Heldring (stichter van de Heldring-gestichten in Zetten) die benadrukte dat prostitutie tegen de geboden van God indruiste. De door hem ingezette zedelijkheidsstrijd werd voortgezet door Hendrik Pierson, evenals Heldring predikant. Voor Pierson was het duidelijk: prostitutie is een kwaad, te allen tijde, of het nu slecht is voor de gezondheid of niet, het druist in tegen de christelijke moraal, het ondermijnt het huwelijk en daarom mag de overheid het nooit op een akkoordje gooien met mensen als prostituées, bordeelhoudsters en -houders, en bordeelbezoekers. En onuitroeibaar, prostitutie? Maar dat is moord toch ook, en diefstal al helemaal? Maar daarom wordt diefstal toch nog niet onder voorwaarden toegestaan, is het toch niet zo dat van negen tot tien 's avonds mag worden ingebroken omdat diefstal toch niet uit te roeien valt? Net als diefstal is ook prostitutie altijd en onder alle omstandigheden af te keuren, en daarom ook mag het nooit worden toegestaan, vond Pierson, die steeds meer medestanders kreeg. Die toenemende steun kwam van feministen, onder wie Aletta Jacobs, van socialisten, van liberalen, van juristen, van medici, die weliswaar allen om verschillende redenen die steun gaven, wat echter niets afdeed aan de groeiende kracht van de beweging. En dit monsterverbond, met de wind in de rug door telkens weer nieuwe kies-

rechtuitbreidingen, waardoor steeds meer mensen stemrecht kregen, zorgde ervoor dat in 1911 alle bordelen verboden werden.
Maar wat menig scepticus al vermoedde, werd bewaarheid. Bordelen verdwenen schijnbaar. Ze werden omgetoverd in hotels, in strijkinrichtingen, melksalons, en – vooral – sigarenmagazijnen, met daarin aanwezig dames die een zeer ruime opvatting van hun taak hadden. Prostituées gingen ook steeds meer de straat op, het plantsoen en het park in, beschermd door mannen die hun beroep maakten van de bescherming, of wat daar voor doorging, van de publieke vrouwen. De politie zat met de handen in het haar. In de jaren na 1911 was er in de grote steden meer prostitutie dan ooit, maar er was geen greep op te krijgen; het bewijs dat er prostitutie werd gepleegd in een hotel, sigarenwinkel of melksalon, was heel moeilijk te leveren. Aan de andere kant was de prostitutie in de middelgrote steden wel verdwenen, had het bordeelverbod van 1911 daar wel degelijk effect, hoewel de prostitutie zich vanuit deze middelgrote steden vaak verplaatste naar de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag.
Aan het eind van de twintigste eeuw zijn de opvattingen over wat kan en niet kan, wat netjes is en wat niet, opnieuw gekanteld. Onlangs heeft de Tweede Kamer zich over een wetsvoorstel gebogen waarin opnieuw de prostitutie in bordelen wettelijk wordt geregeld, dus door de overheid wordt mogelijk gemaakt, met daarbij, net als in het grootste deel van de vorige eeuw, een grote mate van autonomie voor de gemeenten. De overwinning van 1911 door preuts en moralistisch Nederland wordt zo bijna een eeuw later ongedaan gemaakt, zo is te lezen in *Het mysterie van de verdwenen bordelen.*

Verbod en regule

Het is een al eeuwenlang gelde

MIDDELEEUWEN (ca. 475 - 1400)

Periode in de geschiedenis zo genoemd om aan te geven dat na de bloeiperiode van de klassieke Griekse en Romeinse cultuur een middeltijd van verval volgde.
Een belangrijke rol spelen de kerkvaders (o.a. Augustinus, 345 - 430) en Thomas van Aquino (ca. 1225 - 1274), filosoof van formidabel formaat.

Prostitutiebeleid:
Prostitutie is een noodzakelijk kwaad. De mannelijke geslachtsdrift is een natuurverschijnsel. Indien geen bevrediging in het huwelijk: de betaalde liefde is de minst schadelijke vorm van ontlading.

Regulering in de late M.E.
Als eerste Utrecht in 1394: prostitutie is officieel toegestaan onder door de overheid gecontroleerde voorwaarden, de zgn. prostitutiekeuren.

RENAISSANCE (15e en 16e eeuw)

Herontdekking van de kennis en kunst van de Oudheid.
In de reformatie, een godsdienstige vernieuwingsbeweging (resulterend in het ontstaan van een aantal afzonderlijke protestantse kerken, gescheiden van de roomskatholieke kerk) spelen o.a. Maarten Luther (1483 - 1564) en Jean Calvijn (1509 - 1564) een uiterst belangrijke rol.

Prostitutiebeleid:
Deze kerkhervormers stellen dat prostitutie een zonde en een misdaad is. De geest (het denkende en willende bewustzijn van de mens) dient zich te verheffen boven het zwakke vlees. Het 'noodzakelijk kwaad'-standpunt wordt verlaten.
Verzet tegen de regulering, gevolgd door afbraak van dit systeem.

17e en 18e EEUW

Republiek der Verenigde Nederlanden (1648 (vrede van Munster) - 1795).
In de 17de eeuw heeft de Republiek een groot aandeel in de wereldhandel. Tevens wordt een koloniaal systeem opgebouwd.

Prostitutiebeleid:
Het genoemde verzet tegen de regulering bereikt zijn hoogtepunt bij de Alteratie van Amsterdam (1578). De gereguleerde bedrijven worden gesloten en prostitutie is een misdrijf. Bij de Politieke Ordonnantie van 1580 wordt een serie van straffen voor overspel ingesteld. Vanaf ± 1750 vermindert de strafrechtelijke vervolging. Het accent ligt nu op marginale verschijnselen, zoals verstoring van de openbare orde, beroving e.d. Er is een selectief oogluikend toestaan.

1400 1500 16

regulering d.m.v. prostitutiekeuren

verzet

ing door de eeuwen heen

e conclusie: verbod en regulering behoren bij de prostitutie.

19e EEUW

In januari 1795 wordt met behulp van het Franse revolutieleger en uitgeweken patriotten de Republiek der Verenigde Nederlanden terzijde geschoven. Bij het Haags Verdrag van 1795 wordt de Bataafse Republiek gegrondvest. Toen Napoleon Bonaparte een blokkade tegen Engeland oprichtte, wenste hij een uitgebreidere controle over de Nederlanden. De Bataafse Republiek wordt omgebouwd tot een koninkrijk onder zijn broer Lodewijk Napoleon.

Prostitutiebeleid:
De Franse machthebbers gaan over tot opheffing van het bordeelverbod. Invoering van een vergunningenstelsel met o.a. verplichte keuring voor prostitueés. Met ingang van 1 maart 1811 strafrechtelijke vrijwaring.
Vertrek van de Fransen in 1813. Door de stuwende kracht van Koning Willem I wordt het Franse systeem gecontinueerd voor de steden met prostitutie. Moeilijkheden ontstaan door het afdwingen van een uniform systeem.
De antikrachten zijn:

- Tegenstribbelende plaatselijke magistraten.
- Voor prostituant geen medische controle; alleen voor prostituée.
- Tegenwerking vanuit het prostitutiebedrijf.

Geharnaste tegenstanders:
Otto Heldring, Hendrik Pierson (oprichter 'Nederlandsche Vereeniging tegen prostitutie' en de 'Middernachtzending') en Abraham Kuyper.

20e EEUW

Algemeen bordeelverbod in 1911 (artikel 250bis Wetboek van Strafrecht)

Prostitutiebeleid:
Het moge bekend zijn dat in de loop van de twintigste eeuw men tot de conclusie is gekomen, dat het bordeelverbod niet meer goed werkt. De structuur van de prostitutie is zeer complex geworden en de branche werkt in een economische orde die uitzonderlijk dynamisch is.
Als gevolg van de opheffing van het bordeelverbod en de legalisering van de exploitatie van vrijwillige prostitutie kan de overheid het prostitutiewezen beter sturen en reguleren. Ook excessen kunnen door de opheffing beter worden bestreden.
Opgemerkt zij, dat de overheid sinds ± 1950 in steeds sterkere mate de prostitutie heeft gedoogd. Er wordt in het gedoogbeleid alleen opgetreden bij criminele activiteiten en verstoring van de openbare orde.
In de plaats van het bordeelverbod komen er plaatselijke prostitutiereglementen.
Opmerking: Een goed werkende reglementering ten behoeve van de Wehrmacht in 1942.
Handhaving bordeelverbod in 1945, afwijkend gedrag t.o.v. 1813.

21e EEUW

Slotbeschouwing.

- Uit de figuur blijkt dat er een derde poging tot regulering komt. Het blijkt dat mensen van groot formaat een rol gespeeld hebben bij de voorgaande reguleringen in 1580 en 1911.
- Niet te onderschatten zijn de impulsen uit de EU en de rest van de wereld. SGP-jongeren willen prostituticverbod en strafbaarstelling prostituant (Zweeds model).
- Het is mogelijk dat juridificatie (een juridische vorm geven aan de prostitutie) een onmogelijke zaak wordt i.v.m. het flexibele en creatieve karakter van de branche. Men kan dan gemakshalve terugvallen op een herinvoering van het bordeelverbod.

Geraadpleegde literatuur:

- Bossenbroek, Martin, & Kompagnie, Jan H., Het mysterie van de verdwenen bordelen, Amsterdam 1998.
- Doornick, Marieke van, Tussenregels, mr. A. de Graaf Stichting, Amsterdam, juli/aug. nr. 2 / 1998.
- Pol, Lotte van de, Het Amsterdams Hoerendom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw, Amsterdam 1996.
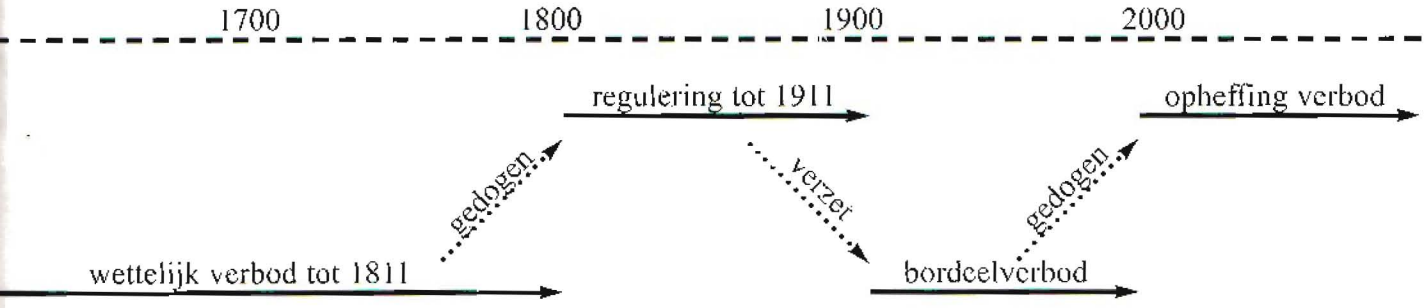
Ernst Hengeveld